

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱԿՄԵՈԼՈԳԻԱՅԻ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ XXI ԴԱՐԻ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Ալեքսանյան Մանե

Հայցորդ

Երևանի պետական համալսարան,

Հայաստանի Հանրապետություն

mane.alexanyan@ysu.am

<https://orcid.org/0009-0001-4869-6137>

Ամփոփում

Համառոտ ներածական: Յուրաքանչյուր գիտության մեջ կարևորվում է տվյալ ոլորտի մասնագետի մասնագիտական աճին, ինքնագարգացմանն ու ինքնաիրացմանն ուղղված պայմանների ապահովումը: Այդ պայմաններին նպաստող կամ խոչընդոտող օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների ուսումնասիրությունն էլ հիմք հանդիսացավ նոր գիտության ձևավորման և զարգացման համար:

Ակմեոլոգիան հանդիսանում է այն գիտությունը, որն ուսումնասիրում է մասնագետի անձնային ու մասնագիտական աճը, նրա պրոֆեսոգրամմայի և պսիխոգրամմայի աստիճանական զարգացումն ու կատարելագործումը:

Ակմեոլոգիայի ուսումնասիրության առանցքում մարդու ոչ միայն անհատական, այլև մասնագիտական զարգացումն է, ուստի այն ընդհանուր աղերսներ ունի նաև մանկավարժության հետ, քանի որ մանկավարժների մասնագիտական գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների զարգացումն է ապահովում կրթության ոլորտի հետագա զարգացումն ու առաջխաղացումը:

Սույն հոդվածը միտված է ուսումնասիրելու մանկավարժական ակմեոլոգիայի մոտեցումները XXI դարի մանկավարժի մասնագիտական զարգացման գործում:

Բանալի բառեր: *Ակմեոլոգիա, ակմե, ակմեոգրամմա, մանկավարժական ակմեոլոգիա, անձնային և մասնագիտական զարգացում, ինքնակրթություն:*

Հիմնախնդիրը: Հետազոտության հիմնախնդիրը մանկավարժական ակմեոլոգիայի մոտեցումների ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունն է XXI դարի մանկավարժի մասնագիտական զարգացման գործում:

Հիմնախնդրին առնչվող արդիական հետազոտությունների և հրատարակությունների կարճ վերլուծություն: Հիմնախնդրին անդրադարձել են տարբեր գիտնականներ և հեղինակներ իրենց համապատասխան հետազոտություններում (Ա. Ա. Դերկաչ, Ն. Վ. Կուզմինա, Ա. Վ. Պետրովսկի, Բ. Գ. Անանև, Ա. Ա. Բոդալև) Հայաստանում մանկավարժական ակմեոլոգիան ուսումնասիրվել, հետազոտվել և որպես գիտություն ներմուծվել է մանկավարժական գիտություն-

ների դոկտոր, պրոֆեսոր Ն. Կ. Հարությունյանի կողմից, որի գիտական հոդվածները հիմք են հանդիսացել սույն հետազոտության ուսումնասիրության համար:

Հետազոտության նպատակն է վերլուծության ենթարկել Մանկավարժական ակադեմիայի մոտեցումները XXI դարի մանկավարժի մասնագիտական զարգացման գործում:

Հետազոտության նորայնությունը ժամանակակից մանկավարժի մասնագիտական զարգացմանն ուղղված գործոնների և պայմանների ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունն է, ինչպես նաև տարբեր գիտնական-հետազոտողների կողմից իրականացված ուսումնասիրություններում նրանց տեսակետների մեկնաբանությունները:

Հիմնական շարադրանք:

Ակադեմիայի (հուն.՝ *ակմե* – զագայթ, լոգոս – գիտություն) մասնագիտական գործունեության բարձունքին հասնելու մասին գիտություն է (ակմե – ինչ-որ բանի բարձրագույն աստիճան, զագաթնակետ, ծաղկող ուժ – լոգո – խոսք, ուսմունք) [7,2]:

«Ակմեն» մասնագիտական գործունեության մեջ նշանակում է խնդիրների լուծման համեմատականորեն հաջողված բարձր մակարդակ, որոնք կազմում են որոշակի ոլորտում մասնագետի գործունեության բովանդակությունը՝ հիմնված ստացված արդյունքների վրա [1,6]:

Անձի ստեղծագործական ներուժի ինքնափրացման մասին հիմնական ակադեմիական հայեցակարգը սերտորեն առնչվում է «ինքնաշարժում» հասկացությանը, որը ներկայացրել է Պլատոնը: Մասնագիտական տերմինաբանության մեջ այն ներմուծվել է Ն. Ա. Ռիբնիկովի կողմից 1928 թվականին: Ակադեմիայի՝ որպես գիտության զարգացմանը հետագայում նպաստել են հատկապես Բ. Գ. Անանևի «Մարդը որպես գիտության առարկա» (1929), Ա. Ա. Բոդալևի՝ «Աքադեմիայի որպես կրթական և գիտական դիսցիպլինա» (1993) աշխատությունները:

Հույները գործածել են «ակմե» բառը՝ սահմանելու մարդու կյանքի տարիքային այն շրջանը, երբ լիովին դրսևորվում են մարդու հնարավորությունները և նրա ուժերը ծաղկում՝ հասնելով իր ներուժի զագաթնակետին»:

Ակադեմիայի **օբյեկտը** զարգացող անհատականությունն է հասունության մակարդակում:

Ակադեմիայի **առարկան** լայն իմաստով և՛ օբյեկտիվ, և՛ սուբյեկտիվ գործոններն են, որոնք նպաստում կամ խոչընդոտում են հասուն անհատականության առաջանցիկ զարգացմանը, պայմաններ, որոնց դեպքում չափահաս մարդը կարող է հասնել իր մասնագիտական գործունեության, ստեղծագործության, հարաբերությունների և զարգացման ամենաբարձր արտադրողականության:

Մանկավարժություն գիտությունը, ձևավորված լինելով XVII դարում, իր զարգացումն է ապրել և շարունակում է զարգանալ մինչև օրս: Դարեր շարունակ ձևավորվել և զարգացել են մանկավարժության տարբեր գիտաճյուղեր՝

հաշվի առնելով տվյալ ժամանակաշրջանի մարտահրավերներն ու զարգացման հեռանկարները:

Մանկավարժության ժամանակակից գիտաճյուղերից է մանկավարժական ակմեոլոգիան:

Ակմեոլոգիան կենտրոնանում է անձնական և մասնագիտական զարգացման ամենաբարձր մակարդակին հասնելու ուսումնասիրության վրա, և այն միանշանակ ունի կիրառություն տարբեր ոլորտներում, ներառյալ կրթությունը: Եվ քանի որ ակմեոլոգիան ընդհանրական գիտություն է և ուսումնասիրում է մարդուն ոչ միայն անհատական զարգացման, այլև մասնագիտական զարգացման տեսանկյունից, հետևաբար մասնագիտական զարգացման հայեցակարգերով այն, անկասկած, հետաքրքրում է նաև մանկավարժությանը: Մանկավարժական ակմեոլոգիան գիտություն է մանկավարժի աշխատանքում պրոֆեսիոնալիզմի և կոմպետենտության հասնելու ուղիների մասին [2, 40-46]:

Ըստ պրոֆ. Ն. Կ. Հարությունյանի և դոցենտ Ի. Վարդանյանի՝ մանկավարժի ակմեոգրաման բացահայտում է մանկավարժի պրոֆեսիոնալիզմի առավել բարձր մակարդակների առաջխաղացման հնարավորությունները: Հետևաբար ակմեոգրաման իր կառուցվածքում կարող է ներառել մանկավարժի մասնագիտական զարգացման ուղիները (օրինակ՝ ուսուցման նոր մեթոդների յուրացում, սեփական անհատական ոճի ձևավորում և այլն), պրոֆեսիոնալիզմի նշված մակարդակի յուրացման մեթոդներ և տեխնոլոգիաներ (փոխադարձ դասասուսումներ, այդ դասերի վերլուծություններ, քննարկումներ, սեփական մանկավարժական մեթոդների վերլուծություն և այլն) [3, 185-189]:

Մանկավարժական ակմեոլոգիան, հաշվի առնելով վերոնշյալը, ուսումնասիրում է մանկավարժի մասնագիտական զարգացման և կատարելագործման գործընթացը, դրան նպաստող կամ խոչընդոտող օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ գործոնները, մոտեցումներն ու պայմանները:

Ներկայացնենք այն գործոններն ու պայմանները, որոնք կարող են նպաստել կամ խոչընդոտել մանկավարժի մասնագիտական աճին:

1. Մարդաբանական (անտրոպոլոգիական) գործոն

Մանկավարժի մասնագիտական աճի ապահովման մարդաբանական գործոնը վերաբերում է մարդու կենսաբանական և սոցիալական առանձնահատկություններին, նրա գենետիկական, ժառանգական տվյալների և սոցիալական պայմանների ամբողջությանը:

Մարդաբանական գործոնը բնութագրվում է **ֆիզիոլոգիական/կենսաբանական** բաղադրիչով, որը ներառում է մանկավարժի սեռը, տարիքը, առողջական վիճակը, գենետիկական առանձնահատկությունները, հասարակության մեջ նրա ունեցած կենսական պայմանների ապահովումը, որոնց լիարժեք առկայությունը կնպաստի մանկավարժի մասնագիտական աճին:

2. Առողջապահական (վալեոլոգիական) գործոն

Առողջապահական գործոնը սերտորեն առնչվում է մարդաբանական գործոնին և վերաբերում է մանկավարժի ֆիզիկական և հոգեկան առողջությանը:

Մարդը եռամիասնության ամբողջությունն է՝ մարմին, միտք, հոգի, ուստի այս գործոնը ենթադրում է մարդու առողջությունն ինչպես ֆիզիկական՝ մարմնական, այնպես էլ՝ հոգևոր ու մտավոր ասպեկտներով:

Վալեոլոգիական գործոնը ներառում է նաև մանկավարժի առողջ ապրելակերպի, աշխատաժամանակի և սթրեսի կառավարումը՝ առողջության պարբերաբար հսկողություն, սթրեսային իրավիճակներից խուսափելու կարողություն, աշխատանք բարենպաստ հոգեբանական մթնոլորտում:

Այս գործոնը կարևորվում է մանկավարժի մասնագիտական կայացման, արդյունավետ աշխատանքի և շարունակական զարգացման գործընթացում, քանի որ ֆիզիկապես ու հոգեպես առողջ մանկավարժի աշխատունակությունն առավել բարձր է, նա ավելի հեշտ կարող է հետևել իր մասնագիտական աճին ու ինքնազարգացմանը:

3. Արժեքաբանական (աքսեոլոգիական) գործոն

Արժեքաբանական գործոնը վերաբերում է մանկավարժի էթնիկական, մշակութային, կրթական ու սոցիալական արժեքներին, որոնք ազդում են նրա անձնային որակների, սոցիալական փոխհարաբերությունների և մասնագիտական գործունեության վրա: Մարդու կողմից ընդունելի արժեքներն են ապահովում նրա անձնային որակները, ներքին համոզմունքներն ու աշխարհայացքը: Եթե մանկավարժի համար արժեք հանդիսանան ազնվությունը, պատասխանատվությունը, հայրենասիրությունը, բարությունը, համերաշխությունը, ապա նա նույն արժեքները կձևավորի նաև իր սաների մոտ:

Արժեքաբանական գործոնը միանշանակ ազդում է մանկավարժի մասնագիտական աճի ու կատարելագործման վրա:

4. Հոգեբանական գործոն

Հոգեբանական գործոնն ապահովում է մանկավարժի հոգեբանական բնութագիրը, էմոցիոնալ վիճակը, հուզական ինտելեկտը, հոգեկան առողջությունը, անձնային և կամային որակները: Հոգեբանական գործոնը ներառում է նաև մանկավարժի՝ սեփական «ԵՄ»-ի հետ հաշտ և ներդաշնակ կենսագործունեությունը:

Հոգեբանական գործոնը մեծ դեր է խաղում մանկավարժի՝ մասնագիտական աճի ու կատարելագործման գործում, քանի որ հոգեկան կայունությունը, հուզական ինտելեկտը, ինքնագնահատականն ու սթրեսի կառավարումը ձևավորում են մանկավարժի աշխատանքային մոտեցումները, բարեխղճությունը և սովորողների հետ հարաբերությունների որակը:

Ամերիկացի հոգեբան Դանիել Գոլմանը, որ հայտնի է հուզական ինտելեկտի մասին իր աշխատություններով, իր «Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ» (1995) գրքում ներկայացնում է հուզական ինտելեկտի ազդեցությունը մարդու մասնագիտական աճի զարգացման համար՝ հատկապես ընդգծելով անձի զգացմունքների և դրանց կառավարման կարողությունների կարևորությունը աշխատանքում [9, 43-45]:

Այս հիմնախնդրին անդրադարձել է նաև ամերիկացի հոգեբան Աբրահամ Մասլոուն, որն իր «*A Theory of Human Motivation*» (1943) աշխատությունում շեշտում է մարդու պահանջմունքների աստիճանական համակարգը, որում հատկապես նշվում է, որ մարդու ինքնագարգացման և ինքնակատարելագործման համար մեծ նշանակություն ունի ֆիզիկական, կենսաբանական ու հոգեբանական պահանջմունքների բավարարումը, իսկ հակառակ պարագայում մարդն այդպես էլ չի հասնի իր անձնային և մասնագիտական ինքնագարգացմանը [10, 380-382]:

Փաստելով մանկավարժի մասնագիտական աճին նպաստող կամ խոչընդոտող օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների մեծ դերակատարությունը՝ նշենք, որ այդ գործոնները սերտորեն փոխկապակցված են և մեկի բացակայությունը կարող է խնդիր հանդիսանալ մանկավարժի մասնագիտական աճի համար, անգամ մնացած գործոնների առկայության դեպքում:

Մանկավարժական ակմեոլոգիայում առանձնացվում են մի քանի հիմնական մոտեցումներ, որոնցից յուրաքանչյուրը ընդգծում է XXI դարի մանկավարժի մասնագիտական զարգացման որոշակի ասպեկտներ:

- **Անհատական մոտեցում.** այս մոտեցումը հիմնված է մանկավարժի անհատական և հոգեբանական առանձնահատկությունների, կարողությունների և հմտությունների վրա: Այն դիտարկում է մանկավարժին որպես ինքնուրույն մասնագիտական կատարելագործման ձգտող անձի, որը չի դադարում զարգանալ և կատարելագործվել իր մասնագիտության մեջ [4, 98-102]:

Կարծում ենք, որ անհատական մոտեցումը կարևորվում է նրանով, որ յուրաքանչյուր մանկավարժ պետք է գիտակցի իր մասնագիտական աճի և կատարելագործման կարևորությունն իր աշխատանքում:

- **Ինքնակառավարման ակմեոլոգիական մոտեցում.** այս մոտեցումը ենթադրում է, որ մանկավարժը պետք է դառնա փոփոխությունների նախաձեռնող, ոչ թե արձագանքող:

Ըստ Ա. Դերկաչի՝ մանկավարժը դառնում է իր սեփական զարգացումն ապահովող սուբյեկտը, որը պետք է կառավարի իր կարողությունների և հմտությունների ձևավորումը՝ մասնագիտական աճին հասնելու համար [6, 142-148]:

- **Նորարարական մոտեցում.** այս մոտեցման դեպքում շեշտը դրվում է նորարարական (ինովացիոն) կարողությունների վրա՝ ընդգրկելով թվային գրագիտությունը, մեթոդական ստեղծագործությունը, միջառարկայական կապերի ստեղծման կարողությունը:

«Մոտեցման նպատակն է,– գրում է Վ. Պետրուխինը, ապահովել մանկավարժի մրցունակության ձգտումը և ժամանակին համընթաց գնալու կարողությունը» [8, 119-123]:

Մանկավարժն իր աշխատանքին զուգահեռ պետք է մշտապես ուսումնասիրի առաջավոր փորձը, կիրառի դրանք իր աշխատանքային գործունեության մեջ, տիրապետի ժամանակակից կրթական տեխնոլոգիաներին:

• **Հոգեբանական կայունության մոտեցում.** Ըստ Ա. Դերկաչի՝ այս մոտեցումը ենթադրում է մանկավարժի՝ հուզական այրումից խուսափելու և մշտապես աշխատանքային մոտիվացիա գտնելու կարողությունը, նրա հոգեբանական կայունությունը, սթրեսի և հույզերի կառավարումը և հոգեկան բարեկեցությունը [5, 132–137]:

Կարծում ենք, որ հատկապես մանկավարժության ոլորտում հուզական ինքնակառավարումը մասնագիտական աճի ապահովման կարևոր գործոններից է, քանի որ հոգեբանորեն անկայուն մարդը չի կարող աշխատել երեխաների, երիտասարդների հետ, որոնց համար նա պետք է հեղինակություն հանդիսանա և փոխանցի ոչ միայն գիտելիքներ, այլև պատրաստի նրանց կյանքի ամենատարբեր իրավիճակներին:

Մանկավարժական ակմեոլոգիայի ժամանակակից մոտեցումները կարևոր հիմք են XXI դարի մանկավարժի մասնագիտական աճի զարգացման ու կատարելագործման համար: Այդ մոտեցումները չեն սահմանափակվում միայն մասնագիտական կարողությունների և հմտությունների ձևավորմամբ, այլև ընդգրկում են մանկավարժի անհատական և հոգեբանական առանձնահատկությունների զարգացումը:

Եզրակացություն

XXI դարի մանկավարժի մասնագիտական աճի, նրա զարգացման և կատարելագործման հիմքում ընկած են մի շարք օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ գործոններ, ժամանակակից մոտեցումներ, որոնց իմացությունը կնպաստի մանկավարժի ինքնակատարելագործմանը:

APPROACHES OF PEDAGOGICAL ACMEOLOGY IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGUE IN THE 21ST CENTURY

Aleksanyan Mane

*Ph.D, student, Yerevan State University,
Republic of Armenia
mane.alexanyan@ysu.am*

Summary

In every science, it is important to provide the conditions for the professional growth, self-development and self-realization of the specialist in the given field. The study of those conditions, the objective and subjective factors contributing to or hindering them was also the basis for the formation and development of the new science.

Acmeology is the science that studies the personal and professional growth of a specialist, the gradual development and improvement of his professionogram and psychogram.

At the core of the study of acmeology is not only individual, but also professional development of a person, so it has common appeals with Pedagogy science, because the development of professional knowledge, abilities and skills of educators ensures the further development and advancement of the field of education.

This article aims to study the approaches of Pedagogical Acmeology in the professional development of the pedagogue of the 21st century.

Keywords: *Acmeology, acme, acmeogram, pedagogical acmeology, personal and professional development, self-education.*

ПОДХОДЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АКМЕОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ ПЕДАГОГА В XXI В.

Алексанян Мане

Соискатель,

Ереванский государственный университет,

Республика Армения

mane.alexanyan@ysu.am

Аннотация

Для каждого специалиста важно обеспечить условия для профессионального роста, саморазвития и самореализации в данной области. Изучение этих условий, объективных и субъективных факторов, способствующих или препятствующих этому, также явилось основой становления и развития новой науки.

Акмеология – наука, изучающая личностный и профессиональный рост специалиста, постепенное развитие и совершенствование его профессиональной и психологической составляющей.

В основе изучения акмеологии лежит не только индивидуальное, но и профессиональное развитие человека, поэтому эта наука имеет много общего с педагогической наукой, поскольку развитие профессиональных знаний, умений и навыков педагогов обеспечивает дальнейшее развитие и совершенствование педагогов в сфере образования.

Целью данной статьи является исследование подходов педагогической акмеологии в профессиональном развитии педагога в XXI в.

Ключевые слова: акмеология, акме, акмеограмма, педагогическая акмеология, личностно-профессиональное развитие, самообразование.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Akimova O. B., Solomina G. M., Fran A. S. i drugie. Pedagogicheskaya akmeologiya. Kollektivnaya monografiya. Ministerstvo obrazovaniya i nauki Rossiyskoy Federatsii, FGAOU VPO «Rossiyskiy gosudarstvennyy professional'no-pedagogicheskiy universitet», Yekaterinburg, 2012, 251 str.

2. Arutyunyan N.K., Vardanyan I.K. Pedagogicheskaya akmeologiya: poiski 21-go veka. YePH, «Krtuthyan himnaharcery 21-rd darum» mijazgayin gitakan gitazhoghovi nyutheri zhoghovatsu, Yerevan, 2017, 480 ej.

3. Arutyunyan N.K. Akmeologicheskiy podkhod k professional'noy deyatel'nosti sovremennogo pedagoga // Nauchnyy vesnik lyotnoy akademii, vyp. 3, 2018

4. Bodalev A.A. Akmeologiya. Izdatel'stvo «Piter», 2001, 544 str.

5. Derkach A.A. Psikhologicheskaya akmeologiya. RAGS, 2004, 299 str.

6. Derkach A.A., Isaev E.I. Akmeologiya. Rostov-na-Donu: Feniks, 2000, 416 str.

7. Medvedev D.A. (predsedatel'), Egorov V.K. (sopredsedatel'), Boykov V.E., Grigor'ev V.V. i drugie. Akmeologiya. Mezhdunarodnyy akmeologicheskiy institut, Rossiyskaya akademiya gosudarstvennoy sluzhby pri Prezidente RF. Uchebnik pod obshchey redaktsiyey d.p.n., professora, akademika RAO A.A. Derkacha. Moskva: Izdatel'stvo RAGS, 2004, 299 str.

8. Petrukhin V.V. Pedagogicheskaya akmeologiya: vyzovy XXI veka. Moskva, 2015, 416 str.

9. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books, 1995, 661 p.

10. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 1943.

Получено: 18.04.2025

Рассмотрено: 29.04.2025

Принято: 06.05.2025

Received: 18.04.2025

Reviewed: 29.04.2025

Accepted: 06.05.2025

© The Author(s) 2025

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License